

WSPÓŁCZESNE KONTEKSTY EDUKACJI DOROSŁYCH

Katarzyna Nosek-Kozłowska

ORCID: 0000-0001-6435-1545

WYKORZYSTANIE BADAŃ BIOGRAFICZNYCH W POLITYCE SPOŁECZNEJ – PERSPEKTYWA PROCESÓW EDUKACYJNYCH I ROZWOJU SPOŁECZNEGO DOROSŁYCH

Słowa kluczowe: badania biograficzne, wywiad narracyjny, edukacja dorosłych, rozwój społeczny, polityka społeczna, autobiografia.

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie potencjału oraz możliwości zastosowania badań biograficznych w kontekście polityki społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem ich roli w analizie procesów edukacyjnych i rozwoju społecznego dorosłych. Autor przedstawia uporządkowaną charakterystykę podejścia biograficznego, wyjaśnia metodę wywiadu narracyjnego oraz analizuje znaczenie subiektywnych narracji życiowych jako źródła wiedzy dla polityk publicznych. W artykule podkreślono także znaczenie badań biograficznych w identyfikowaniu nierówności społecznych, wspieraniu rozwoju jednostek oraz projektowaniu rozwiązań edukacyjnych dopasowanych do indywidualnych potrzeb. Artykuł ma charakter teoretyczny i porządkujący, stanowiąc punkt wyjścia do dalszych badań empirycznych w tym obszarze. W pedagogice badania biograficzne odgrywają kluczową rolę nie tylko w doskonaleniu metod nauczania, ale także w kształtowaniu polityki społecznej. Biografie stają się więc nie tylko narzędziem refleksji pedagogicznej, ale także istotnym elementem strategii polityki społecznej, ukierunkowanej na równość szans i integrację społeczną.

Wstęp

Współcześnie badania biograficzne odgrywają coraz istotniejszą rolę w naukach społecznych, w tym w pedagogice, socjologii oraz polityce społecznej. Ich

ponowne odkrycie zawdzięczamy pojawieniu się w XX wieku nurtów takich jak etnometodologia, fenomenologia czy interakcjonizm symboliczny, które w centrum analizy postawiły jednostkowe doświadczenie i subiektywne postrzeganie rzeczywistości (Kaźmierska, 2004). Badania biograficzne cieszą się dużym uznaniem w naukach społecznych, ponieważ koncentrują się na jednostce, jej doświadczeniach oraz subiektywnym postrzeganiu rzeczywistości, co umożliwia wyjątkowy wgląd w indywidualne i społeczne aspekty ludzkiego funkcjonowania (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 106). Ich niezmiennie wysoka popularność wynika z faktu, że ten model badawczy pozwala odnaleźć odpowiedzi na wiele istotnych pytań naukowych. Wśród tematów, które szczególnie dobrze łączą się z badaniami biograficznymi, należy wskazać problematykę związaną z prawidłowościami ludzkiego życia, sposobami konstruowania tożsamości, wpływem historii na indywidualne życie (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 106). Badania biograficzne w pedagogice odgrywają istotną rolę w procesie badawczym, umożliwiając dogłębną analizę indywidualnych doświadczeń ludzkich w ich niepowtarzalnych kontekstach życiowych. Dzięki zgromadzonemu dorobkowi metodologicznemu środowiska badaczy biograficznych możliwe jest dziś badanie biografii przy jednoczesnym unikaniu potencjalnych pułapek związanych z tą metodą. Większość wyzwań, które mogą pojawić się na różnych etapach badań, została gruntownie przeanalizowana i opisana w licznych publikacjach o charakterze empirycznym i teoretycznym. Dziedzina badań biograficznych wkracza w fazę dojrzałości, umożliwiając kumulowanie wiedzy metodologicznej i faktograficznej, prowadzenie analiz porównawczych oraz identyfikację szerokich prawidłowości. Ze względu na szerokie ramy podejścia biograficznego nieustannie pojawiają się nowe przykłady innowacyjnego wykorzystania materiału biograficznego. Z wielu powodów badanie biografii wciąż inspiruje i przyciąga kolejne rzesze badaczy, pochodzących z różnorodnych środowisk naukowych (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 107). Jak wskazuje Jadwiga Szymaniak (2013, s. 58) metoda badań biograficznych „może przyczynić się nie tylko do teoretycznego wyjaśnienia wielu pojęć, ale i procesów rozwoju, szczególnie – dorastającej młodzieży. Zakłada się, że badania jakościowe pomagają zrozumieć ludzi w kontekście ich biografii, świata życia i związków społecznych”. Biografia nie pełni wyłącznie funkcji poznawczej, lecz także rozwojową, staje się aktywnym narzędziem wspierającym procesy edukacyjne, terapeutyczne i doradcze wśród osób dorosłych, szczególnie w momentach przejścia, zmiany lub kryzysu życiowego.

Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie potencjału badań biograficznych w analizie procesów edukacyjnych i społecznych dorosłych oraz możliwości ich zastosowania w praktyce polityki społecznej. Podejmowana problematyka wpisuje się w szerszy nurt badań jakościowych, gdzie kluczową rolę odgrywa subiektywna narracja jednostki jako źródło wiedzy o mechanizmach społecznych, barierach w rozwoju i edukacji, a także możliwościach interwencji społecznej.

W artykule dokonano uporządkowania pojęciowego – autor precyzyjnie różni terminy: podejście biograficzne, metoda badań biograficznych oraz biografia jako materiał empiryczny. Omówiono także rolę wywiadu narracyjnego jako głównego narzędzia badawczego. Przedstawiono również konkretne obszary polityki społecznej i edukacyjnej, w których metoda biograficzna znajduje zastosowanie – m.in. w programach wsparcia dla dorosłych, politykach równościowych, działaniach integracyjnych oraz edukacji całościowej. W niniejszym opracowaniu termin biografia odnosi się do indywidualnych narracji życiowych, rozumianych jako subiektywne opowieści osób o własnych doświadczeniach, wyborach i uwarunkowaniach życiowych. W nurcie badań biograficznych biografia nie jest jedynie chronologicznym zapisem faktów, ale strukturą znaczeń, przez którą jednostka interpretuje swoje życie.

Materiał i metody

Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny i opiera się na krytycznej analizie literatury przedmiotu dotyczącej badań biograficznych oraz wywiadów narracyjnych w kontekście polityki społecznej i edukacji dorosłych. Celem jest uporządkowanie dotychczasowych podejść metodologicznych, identyfikacja głównych założeń oraz wskazanie potencjału badawczego, jaki niosą ze sobą badania biograficzne. Analizie poddane zostały wybrane prace naukowe reprezentujące różne tradycje badawcze (socjologia, pedagogika, psychologia społeczna), w których zastosowano badanie biografii jako narzędzie poznania procesów edukacyjnych, społecznych i rozwojowych. Podejście to pozwala na syntetyczne ujęcie aktualnych kierunków badań, identyfikację wspólnych wątków oraz wskazanie obszarów, w których metoda biograficzna może być szczególnie przydatna w analizie złożonych zjawisk społecznych, takich jak nierówności edukacyjne czy strategie radzenia sobie z wykluczeniem społecznym. W literaturze przedmiotu funkcjonuje szereg pojęć odnoszących się do badań biograficznych, które bywają używane zamiennie, choć nie są tożsame. Aby uniknąć nieporozumień i chaosu pojęciowego, poniżej wyjaśniam podstawowe terminy stosowane w niniejszym artykule (por. Bednarz-Łuczewska, Łuczewski 2012; Kaźmierska 2004; Pilch, Bauman 2010; Urbaniak-Zajac, Kos 2013):

- **Podejście biograficzne** – szeroka orientacja metodologiczna w badaniach społecznych, której istotą jest analiza jednostkowych narracji życiowych w celu zrozumienia szerszych procesów społecznych. Podejście to zakłada, że subiektywne doświadczenia i perspektywy badanych stanowią cenne źródło wiedzy o społeczeństwie.
- **Metoda badań biograficznych** – odnosi się do konkretnych technik badawczych wykorzystywanych w ramach podejścia biograficznego, takich jak: wywiad narracyjny, analiza historii życia, analiza dokumentów osobistych.

Charakteryzuje się interakcyjnością, subiektywnością i interpretacyjnym charakterem zbieranych danych.

- Badania biograficzne – pojęcie szersze, odnoszące się do całokształtu praktyk badawczych, w których materiałem empirycznym są biografie – tj. opowieści jednostek o ich własnym życiu. W niniejszym artykule termin ten traktuję jako nadrzędny wobec metody i podejścia.
- Biografia – rozumiana tutaj nie jako chronologiczny zapis faktów, lecz jako struktura znaczeń, za pomocą której jednostka interpretuje swoje życie i doświadczenia. W badaniach społecznych biografia jest traktowana jako subiektywna narracja, która odśladza zarówno indywidualne, jak i społeczne wymiary egzystencji.
- Wywiad narracyjny – główna technika zbierania danych w badaniach biograficznych. Polega na pozyskiwaniu swobodnych opowieści osób badanych na temat ich życia lub wybranych jego aspektów. Wywiad narracyjny różni się od innych form wywiadu (np. kwestionariuszowego) spontanicznością i brakiem ingerencji badacza w przebieg narracji.

W dalszej części opracowania termin „badania biograficzne” stosowany będzie jako nadrzędny, a pozostałe pojęcia będą rozwijane w zależności od kontekstu analizy. Celem takiego uporządkowania jest zwiększenie przejrzystości tekstu oraz jego waloru edukacyjnego, zwłaszcza dla młodszych badaczy. Jak wskazuje Ewa Maria Skibińska: „Z analizy koncepcji P. Alheita wynika, że biograficzność i podejście biograficzne – to pojęcia wyznaczające nowe fundamenty myślenia i działania zarówno o sobie samym jako podmiocie swych działań, jak i otaczającym świecie; to szansa na dokonanie gruntownych zmian w obydwu tych zakresach, a także wyzwania i wyznaczniki nowych zadań dla edukacji dorosłych” (Skibińska, 2006, s. 15).

O podejściu biograficznym w badaniach

Podejście biograficzne to szeroki termin, określający kilka pokrewnych metod badawczych stosowanych w naukach społecznych. Cechą wspólną badań w ramach podejścia biograficznego jest ich przedmiot, czyli życie konkretnego człowieka ujęte w narrację. Podejście biograficzne to swego rodzaju naukowa analiza opowieści o ludzkim życiu lub procesu powstawania tej opowieści (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 91). Życie jednostki często odzwierciedla niczym hologram istotne informacje o społeczeństwie i epoce, w której funkcjonuje. Analiza biografii służy nie tylko zrozumieniu danej osoby – jej wrażliwości, systemu wartości i podejmowanych decyzji – lecz także umożliwia szersze spojrzenie na społeczny kontekst zapisany w jej życiowych doświadczeniach. Dlatego właśnie metoda ta pozwala na wyciągnięcie ogólnych wniosków na podstawie analizy niewielu przykładów, czasem nawet jednego życia (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 91).

W literaturze przedmiotu spotyka się zróżnicowane określenia odnoszące się do praktyki badawczej skoncentrowanej na jednostkowych narracjach życiowych – m.in. podejście biograficzne, metoda badań biograficznych czy po prostu biografie jako materiał empiryczny. Pojęcia te bywają stosowane zamiennie, jednak różnią się zakresem i funkcją w analizie naukowej. W niniejszym opracowaniu przyjęto ich uporządkowane rozumienie, które zostało szczegółowo przedstawione w poprzednim podrozdziale. Takie rozróżnienie służy zwiększeniu przejrzystości terminologicznej i metodologicznej tekstu. Różnorodność tych określeń nie świadczy o braku precyzji, lecz odzwierciedla złożoność pola badawczego, w którym subiektywna perspektywa jednostki stanowi istotne źródło wiedzy o społeczeństwie. Badania biograficzne związane są ze szczególnymi jednostkami, których historia życia jest na tyle znacząca, że możemy dzięki niej dowiedzieć się czegoś ważnego o człowieku i o świecie, w jakim żyje bądź żył (Pilch, Bauman, 2010, s. 300). Podejście biograficzne zrodziło się wraz z początkami nauk społecznych, a jego prekursorem był niemiecki filozof Wilhelm Dilthey, który traktował ludzkie biografie jako źródło wiedzy społecznej. Poszukiwał w nich odzwierciedlenia ducha dziejów, pozostając tym samym źródłem inspiracji dla wielu różnych nurtów myślowych Europy. Badania biograficzne zyskały swoją renomę dzięki pionierskiej pracy polskiego socjologa Floriana Znanieckiego oraz jego amerykańskiego współpracownika Williama Thomasa. Ich dzieło, *Chłop Polski w Europie i Ameryce*, oparte na analizie życiowych historii polskich imigrantów w Stanach Zjednoczonych, stało się przełomowym osiągnięciem w rozwoju tej metody badawczej (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 92).

W literaturze dotyczącej badań jakościowych biografia zajmuje znaczącą pozycję (Pilch, Bauman, 2010, s. 300). Badania biograficzne opierają się na założeniu, że rzeczywistość społeczna nie ma obiektywnego, uniwersalnego wymiaru. Wiedza o społeczeństwie zawsze jest subiektywna, zależna od perspektywy jednostki, a niektóre aspekty rzeczywistości społecznej można zrozumieć jedynie poprzez ich osobisty wymiar. W rezultacie wiedza o społeczeństwie i człowieku składa się z dwóch przenikających się warstw – obiektywnej i subiektywnej. Pierwszą z nich stanowi warstwa faktograficzna, drugą zaś indywidualny i symboliczny wymiar jej odczytania (Pilch, Bauman, 2010, s. 301). Rozpatrując badania biograficzne przez pryzmat podejścia jakościowego przyjmuje się, że obie te warstwy przenikają się wzajemnie, dopiero poznanie ich obydwu daje pełniejszy obraz człowieka i świata, w którym przyszło mu żyć (Pilch, Bauman, 2010, s. 301). Norman K. Denzin (2009) wskazuje, że biografia składa się z wielu powiązanych ze sobą elementów, które razem tworzą pełny obraz ludzkiego życia. Należą do nich teksty biograficzne pisane z myślą o drugiej osobie, korzenie rodzinne, a także wpływ płci i klasy społecznej na doświadczenia jednostki. Istotną rolę odgrywają także znaczące wydarzenia oraz osoby znające historię życia bohatera biografii. N.K. Denzin (2009) podkreśla również znaczenie znaków obiektywizujących, takich jak dom rodzinny, które można fizycznie wskazać. Biografia to także

opowieść o realnym człowieku i jego rzeczywistym życiu, uwzględniająca momenty przełomowe oraz autentyczne wypowiedzi, które nadają jej wiarygodność i głębię. Wśród biografii, stanowiących udokumentowane zbiory faktów o ludziach, możemy wyróżnić także autobiografie, które traktowane są jako jednostkowe skażone piętnem subiektywizmu relacje, niepoddające się weryfikacji (Pilch, Bauman, 2010, s. 300). Przyjmując za punkt wyjścia interakcjonizm symboliczny, można założyć, że autobiografia stanowi wytwór „interpretującej, rozumiejącej, wyrażonej i utrwalonej w symbolach działalności indywidualnego podmiotu. W konsekwencji jest ona przekazem nieuchronnie i niezbywalnie subiektywnym; jej istnienie jest zależne od jednostkowej świadomości, że autobiografia istnieje o tyle, o ile ktoś ją opowiada. Jest zjawiskiem subiektywnym również i w tym sensie, że wyrażone treści są zawsze relatywne, wobec tego, jak ktoś postrzega i rozumie własne życie; istnieje więc jako autobiografia tylko o tyle, o ile ktoś intencjonalnie przekształca zbiór zdarzeń w wysoce znaczącą i ustrukturyzowaną całość” (Giza, 1989, s. 286). W pedagogice autobiografie rzadko stanowią materiał do pogłębionych badań. Często przyjmuje się, że pamiętniki i wspomnienia przemawiają same za siebie, co sprawia, że poza ogólnym wstępem nie dodaje się do nich dodatkowej analizy. W efekcie pozostają one bez opracowania, a ich wartość poznawcza bywa traktowana marginalnie (Pilch, Bauman, 2010, s. 303). Magda Karkowska (2021, s. 128) wskazuje, że: „Z perspektywy pedagogicznej badania biograficzne zazwyczaj koncentrują się na wielowymiarowych procesach uczenia się w toku biografii i w oparciu o biografię (własną) bądź na eksplorowaniu indywidualnych sposobów przekształcania środowiska z założeniem, że ostateczny kształt biografii zależy nie tylko od uwarunkowań środowiskowych, ale też, w co najmniej równym stopniu, od decyzji, doświadczeń i woli podmiotu”.

Opowieści biograficzne mogą być tworzone na prośbę badacza, przyjmując formę wywiadu lub spisanych wspomnień. Alternatywnie badacz może analizować już istniejące relacje o życiu, powstałe w innym kontekście – zapisane w formie tekstu, nagrane lub sfilmowane (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 91–92). Warto wskazać, że w nurcie badań biograficznych mieszczą się też rekonstrukcje biografii stworzone na podstawie dokumentów osobistych, na przykład listów. Opowieść będąca przedmiotem analizy może dotyczyć całego życia jednostki lub koncentrować się na pewnym jego etapie (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 92).

Wywiad jako główna metoda badań biograficznych

Wywiady są naturalną częścią naszego życia. Żyjemy w „społeczeństwie wywiadu”. Wyobrażenia o sobie oraz o otaczającym świecie są kształtowane w interakcjach społecznych. Wywiad jest jedną z podstawowych metod gromadzenia danych w naukach społecznych i aktywnie wykorzystywaną przez przedstawicieli różnych tradycji naukowych (Silverman, 1997). Jest to podstawowa metoda

gromadzenia materiału empirycznego, w której mieści się zarówno wywiad kwestionariuszowy, jak i narracja (Gudkova, 2012, s. 128). W badaniach jakościowych wywiad ma charakter interakcyjny i współtwórczy, bowiem dostarcza informacji na temat ludzkich doświadczeń, sposobu rozumienia i odbierania rzeczywistości (Gudkova, 2012, s. 128).

W badaniach biograficznych często wykorzystuje się wywiad narracyjny, a zasadniczym założeniem wykorzystania tej formy jest przekonanie o procesualnym charakterze rzeczywistości społecznej i o tym, że jednostka kształtuje własne zachowanie w toku relacji ze środowiskiem (Urbaniak-Zajac, Kos, 2013, s. 91). Metoda biograficznego wywiadu narracyjnego umożliwia znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak aktorzy społeczni doświadczają rzeczywistości społecznej i jak uczestniczą w jej budowaniu (Teusz, 2002, s. 91). Pozwala też na procesowo ujęcie rzeczywistości tworzonej przez ludzi oraz badanie fenomenu przebiegu życia jednostki. W społecznych badaniach jakościowych często wykorzystuje się wywiad narracyjny. Jedną z jego odmian jest narracyjny wywiad ekspercki, który w największym stopniu pozwala badaczowi zgłębiać zagadnienia związane z życiem społecznym. Stosuje się go, gdy celem jest zebranie opinii osób mających bezpośrednie doświadczenie danego wydarzenia i posiadających specjalistyczną wiedzę na jego temat (Pilch, Bauman, 2010, s. 329). Jednym z typów wywiadu narracyjnego jest wywiad skoncentrowany na problemie, którego celem jest ukie runkowanie opowieści respondenta na konkretną fazę życia lub określony obszar problemowy. Narracja pełni kluczową rolę w badaniach biograficznych. Wywiad narracyjny – traktowany jako centralna metoda – pozwala nie tylko na zebranie danych, ale przede wszystkim na zrozumienie, jak jednostka interpretuje przeszłość, nadaje znaczenie przeżyciom i konstruuje swoją tożsamość (Chase, 2009). Narracja odsłania subiektywne znaczenia, emocje i konteksty, które w badaniach ilościowych często pozostają niewidoczne (Chase, 2009, s. 25). Narracja przekazuje punkt widzenia narratora, a obok opisu tego, co się zdarzyło, przekazują także emocje, myśli i interpretacje. Dyskurs narracyjny podkreśla niepowtarzalność każdego ludzkiego działania. „Mimo określenia «wywiad», zbieranie materiału, jakim jest opowiadanie własnej biografii, różni się od tradycyjnego, stosowanego w naukach społecznych narzędzia badawczego. Istotą wywiadu narracyjnego jest bowiem otrzymanie opowieści o życiu, nie będącej sumą odpowiedzi na stawiane pytania, lecz spontaniczną narracją, niezakłóconą interwencją badacza” (Kaźmierska, 2004, s. 74). Narracja stanowi sposób, w jaki jednostka opowiada o swoim życiu, będąc jednocześnie poznawczą reprezentacją rzeczywistości. To poprzez nią jednostka retrospektywnie porządkuje swoje doświadczenia, konstruuje obraz siebie i swojego świata oraz przedstawia przeszłe wydarzenia w formie spójnych historii (Krzyżewski, 2003, s. 212). Główną metodą badań biograficznych jest wywiad indywidualny, przeprowadzany przez badacza, który zostaje nagrany lub sfilmowany. Niezależnie od typu zastosowanego wywiadu można wyróżnić trzy etapy badania biograficznego (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 97):

- Planowanie – dobór rozmówców, przygotowanie logistyczne i merytoryczne, w tym wstępne założenia dotyczące potencjalnych wyników.
- Przeprowadzenie wywiadu – sprowokowanie i nagranie opowieści o życiu. Czasem wywiad jest podzielony na części, a kolejne rozmowy odbywają się w określonych odstępach czasu.
- Transkrypcja interpretacja – zależnie od przyjętych założeń metodologicznych wywiad zostaje spisany w mniej lub bardziej dokładny sposób (w niektórych przypadkach notuje się westchnienia, milczenie, przerywniki).

„Badający narracje patrzą na zawarte w nich opowieści jako coś, co z jednej strony może istnieć tylko dzięki określonym społecznym zasobom i okolicznościom, a z drugiej jest przez swe zasoby i okoliczności ograniczone” (Chase, 2009, s. 25).

W wywiadach jakościowych pozyskuje się wiedzę na temat ludzkich doświadczeń oraz sposobów interpretowania faktów. Dzięki temu można lepiej zrozumieć, jak ludzie odbierają i interpretują rzeczywistość. Jest to szczególnie cenne, ponieważ umożliwia wgląd w perspektywę uczestników badania i pozwala na wierniejsze odzwierciedlenie ich punktu widzenia w analizie naukowej (Gudkova, 2016, s. 116). Koncepcja otwartego wywiadu pogłębionego, w tym wywiadu narracyjnego, wywodzi się z hermeneutyki, która zakłada, że rozumienie ludzkiego działania i życia możliwe jest poprzez procesy interpretacji dokonywane z perspektywy analizującej własne doświadczenia jednostki. Opowiadając swoją historię, badany nie tylko relacjonuje przeszłe wydarzenia, ale także nadaje im sens, interpretując je w kontekście wcześniejszych oraz aktualnych doświadczeń. W związku z tym każdy badany może skupić się na innych problemach i sygnalizować inne aspekty interesującego badacza zjawiska (Pilch, Bauman, 2010, s. 327). Wywiad narracyjny skoncentrowany na problemie opiera się na założeniu, że badacz przystępuje do rozmowy z określoną koncepcją teoretyczną, która wyznacza ramy jego poszukiwań. Oznacza to, że badacz ma jasno sprecyzowane zagadnienia, które chce zgłębić, i wie, jakie informacje pragnie uzyskać od swoich rozmówców (Pilch, Bauman, 2010, s. 328). Każda forma wywiadu wymaga od badacza przygotowania nie tylko w zakresie wiedzy metodologicznej, lecz także umiejętności interpersonalnych oraz wysokiej samoświadomości komunikacyjnej, czyli umiejętności rozpoznawania i kontrolowania własnych reakcji w sytuacji komunikowania się z innym człowiekiem (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 97). W kontekście badań nad polityką społeczną taka forma wywiadu umożliwia uchwycenie doświadczeń jednostki w ich pełnym kontekście społecznym i czasowym.

Inną metodą wykorzystywaną w badaniach biograficznych jest analiza dokumentów osobistych – listów, pamiętników, dzienników wspomnień. Rodzi ona pewne specyficzne problemy związane głównie z krytyką wiarygodności źródła, ale zasada analizy jest podobna do tej stosowanej w biografii mówionych (Bednarz-Łuczewska, Łuczewski, 2012, s. 98). Powiązanie badań biograficznych i wywiadu narracyjnego z praktyką edukacyjną dorosłych opiera się na założeniu,

że proces uczenia się u osób dorosłych silnie koreluje z ich wcześniejszymi doświadczeniami życiowymi. Biografie pełnią tu funkcję nie tylko źródła danych, lecz także narzędzia refleksji i zmiany – zarówno dla badacza, jak i dla samego uczestnika. W kontekście edukacji dorosłych metoda narracyjna pozwala zrozumieć, jak osoby interpretują swoje ścieżki życiowe, jak definiują punkty zwrotne, bariery i sukcesy. Ta wiedza może być wykorzystywana np. w programach aktywizacji zawodowej, edukacji obywatelskiej czy w pracy środowiskowej.

Znaczenie badań biograficznych w analizie procesów edukacji i rozwoju społecznego dorosłych – możliwości ich wykorzystania w polityce społecznej

Konstruowanie biografii staje się formą praktyki społecznej, otwierając tym samym nowe perspektywy badawcze w humanistyce i naukach społecznych. Szczególnie silnie i inspirująco nurt ten rozwinął się w pedagogice społecznej, gdzie biografia służy nie tylko jako narzędzie poznania, ale także jako przestrzeń refleksji nad doświadczeniem jednostkowym i zbiorowym (Lalak, 2024). Badania biograficzne stanowią ważne narzędzie poznania złożonych procesów edukacyjnych, które zachodzą w życiu dorosłych. Współczesna pedagogika dorosłych podkreśla, że procesy uczenia się są silnie osadzone w indywidualnych doświadczeniach i kontekstach biograficznych jednostki. Narracje życiowe ukazują nie tylko osobiste wybory edukacyjne, ale także mechanizmy wykluczenia, marginalizacji czy trudności adaptacyjnych, z jakimi mierzą się osoby dorosłe w zmieniających się warunkach społecznych i zawodowych: „Pod koniec XX i z początkiem XXI wieku indywidualne biografie coraz silniej charakteryzują się cechami społeczeństwa wiedzy, stając się biografiami edukacyjnymi sensu stricto. Z jednej strony, biografia taka wyraźnie odsłania autoformacyjne funkcje namysłu nad własną biografią oraz proces uczenia się z własnej biografii. Jeszcze silniej akcentuje dynamiczny proces wielokrotnych konstrukcji i rekonstrukcji własnej biografii. Czyni biografię przedmiotem zinstytucjonalizowanej edukacji, ale nade wszystko nieformalnego całożyciowego uczenia się. Biografia staje się źródłem zmian osobowych i czynnikiem samospelnienia” (Dubas, 2014, s. 21–22).

Biografia jest niewątpliwie „wytworem” społecznym, ale nosi ona znamiona indywidualności jednostkowego doświadczenia życiowego jej nosiciela. Badania biograficzne służą różnorodnym, specyficznym celom poznawczym – takim jak analiza tożsamości narodowej (Kłoskowska, 2005), społecznej (Melchior, 1990, 2004) czy pamięci zbiorowej (Kaźmierska, 2008). Cele te są zazwyczaj wyznaczone przez specyfikę dyscyplin naukowych, w obrębie których są prowadzone. W pedagogice badania biograficzne umożliwiają rekonstrukcję historii życia, historii uczenia się oraz procesów kształtowania się jednostki. W socjologii skupiają się na tym, jak ludzie konstruują swoje biografie w kontekście doświadczeń zbiorowych, etapów życia, przełomów oraz wydarzeń historyczno-społecznych. Z kolei psychologia koncentruje się na etapach rozwoju, przebiegu życia i kształtowaniu

się osobowości (Krüger, 2001, s. 77–78). Spośród wszystkich tych obszarów, to właśnie pedagogika najwyraźniej artykułuje i rozwija podejście biograficzne. Badania biograficzne stanowią cenne narzędzie wspierające praktykę edukacyjną, umożliwiając bardziej spersonalizowane podejście do edukacji oraz głębsze zrozumienie złożonych procesów edukacyjnych wpływających na rozwój jednostek. Ich zastosowanie pozwala pedagogom dostrzec i analizować specyficzne wyzwania, z jakimi mierzą się osoby o różnym pochodzeniu i doświadczeniach, co nabiera szczególnego znaczenia w kontekście edukacji w zróżnicowanym społeczeństwie. Elżbieta Dubas podkreśla, że: „biograficzność jako paradygmat w pedagogice to konstrukcja teoretyczna, stanowiąca bazę dla koncepcji biograficznego uczenia się. Biograficzność została ukazana jako rodzaj «ukrytego» paradygmatu, którego wydobyć wymaga przemiana profesjonalnych kompetencji andragogów” (Dubas, 2015, s. 15). Dzięki analizie biografii jednostek można lepiej rozpoznać ich aspiracje, trudności oraz ograniczenia na różnych etapach życia i w odmiennych kontekstach edukacyjnych. Podejście biograficzne sprzyja tworzeniu środowiska edukacyjnego opartego na wzajemnym zrozumieniu oraz wsparciu w rozwijaniu indywidualnego potencjału każdego ucznia, niezależnie od jego społecznego czy kulturowego zaplecza. Biografie uczniów mogą dostarczyć cennych informacji na temat ich postrzegania szkoły, relacji z rówieśnikami oraz sposobów radzenia sobie z wyzwaniami edukacyjnymi. Takie badania mogą posłużyć do opracowania programów wspierających dzieci pochodzące z trudnych środowisk lub doświadczające problemów emocjonalnych, a także do dostosowania metod dydaktycznych i wychowawczych do ich indywidualnych potrzeb. W praktyce edukacyjnej badania biograficzne umożliwiają więc personalizację ścieżek edukacyjnych poprzez lepsze zrozumienie indywidualnych historii i potrzeb uczących się dorosłych oraz wzmocnienie refleksyjności zarówno u edukatorów, jak i u samych uczestników procesu – jako narzędzie autoanalizy, autorefleksji i autoregulacji. Przykładem mogą być badania biograficzne, które analizują doświadczenia młodzieży pochodzącej z rodzin migracyjnych lub z mniejszości społecznych. W badaniach szkoły analizowane są sytuacje nauczania i uczenia się, biografie kształtowania osób uczących się i nauczających (Helsper, Kramer, Thiersch 2014), szkolne procesy uczenia się i zdobywania doświadczeń, heterogeniczność wynikająca z płci. Tego rodzaju badania umożliwiają identyfikację wyzwań, z jakimi mierzą się ludzie dorośli w kontekście różnorodności kulturowej, językowej oraz trudności adaptacyjnych. Cenne tropy do badań biograficznych można odnaleźć w kronikach szkolnych, zwłaszcza tych tworzonych w okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz po II wojnie światowej. Choć źródła te mają subiektywny charakter, mogą stanowić istotne i barwne uzupełnienie biografii nauczycielskich, wzbogacając analizę o kontekst historyczny i społeczny (Skrzyniarz, 2015, s. 156). Rozwój społeczny dorosłych to nie tylko efekt udziału w kursach czy szkoleniach, ale także rezultat nieformalnych procesów uczenia się, często motywowanych koniecznością zmiany pracy, migracją, chorobą, opieką nad bliskimi czy zmianą ról rodzinnych.

Biografie pomagają dostrzec te niewidoczne procesy, które tradycyjne narzędzia badawcze pomijają. Badania biograficzne mogą posłużyć także do poznawania historii życia wybitnych nauczycieli i badaczy społecznych. Ponadto Jutta Ecarius (2017, s. 84) wskazuje: „Biografia jako przedmiot diagnozy, warsztaty uczenia się, którym towarzyszy badanie oraz praca z przypadkiem w kształceniu nauczycieli świadczą o ścisłym powiązaniu metod biograficznych z pracą profesjonalną. Przy pomocy metod biograficznych pracuje się również w pedagogice specjalnej, badając sposoby doznawania cierpienia oraz radzenia sobie z niepełnosprawnością”.

Badania biograficzne są niezwykle istotne w kontekście edukacji dorosłych, którzy powracają do systemu edukacyjnego, chcąc podnieść swoje kwalifikacje lub zmienić ścieżkę zawodową. Dorośli uczniowie często dysponują bogatym doświadczeniem życiowym, które wpływa na ich motywacje do nauki, oczekiwania wobec edukacji oraz sposób postrzegania procesu kształcenia. Analiza ich historii życiowych pozwala na lepsze dostosowanie oferty edukacyjnej do ich potrzeb i możliwości, co może zwiększyć efektywność programów edukacyjnych skierowanych do dorosłych. Koncepcja uczenia się przez całe życie jest ściśle powiązana z biograficznością, podkreśla bowiem znaczenie indywidualnych doświadczeń w procesie kształcenia (Alheit, 2010). W badaniach biograficznych przyjmuje się tak zwane podejście biograficzne (lub perspektywę biograficzną), które opiera się na określonych metodach, technikach i narzędziach zakorzenionych w jakościowej orientacji metodologicznej. Refleksja nad biografią i autobiografią znajduje praktyczne zastosowanie w metodyce pracy instytucji edukacji dorosłych. Szczególnie istotne jest tutaj traktowanie doświadczeń biograficznych jako integralnego elementu procesu edukacyjnego – zarówno w diagnozie potrzeb, jak i w planowaniu indywidualnych ścieżek rozwoju. Współczesna edukacja dorosłych uwzględnia takie podejścia jak: humanistyczno-krytyczna orientacja edukacyjna, praca w zespołach, podmiotowość uczącego się, a także wykorzystanie metod coachingowych, mentoringowych oraz warsztatów biograficznych (Dubas, 2015, s. 25).

Jednym z najważniejszych aspektów badań biograficznych w praktyce pedagogicznej jest rozwijanie relacji pedagogicznych opartych na wzajemnym zrozumieniu i zaufaniu. Biograficzne podejście pozwala pedagogom na lepsze poznanie historii życiowych swoich uczniów, co sprzyja budowaniu bardziej autentycznych i empatycznych relacji. Dzięki poznaniu doświadczeń uczniów pedagodzy mogą nie tylko lepiej dostosować metody dydaktyczne, ale również rozwijać u uczniów umiejętności społeczne, takie jak empatia, asertywność i umiejętność pracy w grupie. Badania biograficzne umożliwiają pedagogom zdobycie wiedzy o specyficznych potrzebach uczniów, co z kolei przekłada się na skuteczniejsze wspieranie ich rozwoju. Rozwój społeczny dorosłych odnosi się do procesów, w których jednostki nabywają kompetencje umożliwiające im aktywny udział w życiu społecznym, zawodowym i obywatelskim. Biografie ujawniają, jakie czynniki (instytucjonalne, rodzinne, edukacyjne) ten rozwój wspierają lub hamują. W polityce społecznej badania biograficzne mogą służyć nie tylko diagnozie sytuacji, ale i projektowaniu

bardziej elastycznych, zindywidualizowanych form wsparcia. Badania biograficzne odsłaniają ukryte zasoby adaptacyjne dorosłych i ich strategie radzenia sobie, które często są niewidoczne w badaniach ilościowych. To z kolei otwiera przestrzeń dla bardziej humanistycznego, zindywidualizowanego podejścia w tworzeniu programów rozwoju społecznego. Przykładem empirycznego zastosowania badań biograficznych był projekt EduMap – Adult Education as a Means for Active Participatory Citizenship (2016–2019), realizowany w ramach programu Horyzont 2020 i skupiający się na edukacji młodych dorosłych zagrożonych wykluczeniem społecznym. Szczególną uwagę zwracał na polityki i praktyki edukacyjne potrzebne do wspierania aktywnego obywatelstwa wśród młodych osób znajdujących się w trudnej sytuacji. Narracje uczestników programów edukacyjnych ujawniały m.in. wpływ doświadczeń migracyjnych i społecznych na decyzje edukacyjne oraz identyfikowały czynniki ułatwiające bądź utrudniające dostęp do edukacji nieformalnej (Zarifis, Bonidis, Papadimitriou, Manavi, 2019).

Podsumowując, badania biograficzne stanowią nie tylko wartościowe narzędzie poznawcze, ale także wpływają na rozwój praktyki społecznej, ponieważ mogą być wykorzystywane do lepszego zrozumienia indywidualnych i zbiorowych doświadczeń ludzi. Analiza biografii pomaga identyfikować bariery edukacyjne i zawodowe, a także mechanizmy wykluczenia społecznego, pozwalając na dostosowanie polityki do realnych potrzeb różnych grup społecznych, np. osób z niepełnosprawnościami, migrantów czy seniorów. Biografie mogą także dostarczać cennych wskazówek w zakresie reform systemu edukacji, rynku pracy i opieki społecznej, stają się narzędziem wspierającym tworzenie programów wsparcia opartych na autentycznych doświadczeniach obywateli. Badania biograficzne powinny być traktowane nie jako dodatek, ale jako równorzędne źródło wiedzy w analizie i tworzeniu polityk społecznych. Wnoszą one perspektywę doświadczenia – realnych życiorysów, które pokazują, jak polityka przekłada się na codzienność. Choć w literaturze specjalistycznej z zakresu badań biograficznych można znaleźć prace podejmujące temat wykorzystania narracji w edukacji dorosłych oraz w analizie ich rozwoju społecznego, zagadnienie to pozostaje niedostatecznie rozpoznane i wymaga dalszych, pogłębionych studiów. Szczególnie wartościowe wydaje się badanie, w jaki sposób refleksja biograficzna może wspierać procesy zmiany tożsamościowej, reintegracji społecznej czy przełamywania barier edukacyjnych u osób dorosłych. W niniejszym opracowaniu zasygnalizowano jedynie wybrane wątki tej problematyki – potraktowane jako punkt wyjścia do szerszych analiz na styku badań biograficznych i praktyki edukacyjno-społecznej.

Wyzwania metodologiczne i etyczne w badaniach biograficznych

Badania biograficzne wpisują się w metodologię badań jakościowych, których korzenie wywodzą się z podstaw fenomenologii E. Husserla, interakcjonizmu symbolicznego H. Blumera oraz hermeneutyki (Guziuk, 2004, s. 16). Ważne dla

wszystkich trzech podstaw badań jakościowych jest doświadczenie, jednostkowe uczestnictwo w świecie i perspektywa umożliwiająca jego poznanie i interpretację (Pilch, Bauman, 2010, s. 329). Analiza jakościowa jest opisem, rozumieniem, a czasami także wyjaśnianiem zjawisk społecznych (Silverman, 1997, s. 12). „Jest ona jakościowym sposobem myślenia o ludzkim doświadczeniu” (tamże). Badania jakościowe, podobnie jak ilościowe, posiadają charakterystyczne metody i techniki badawcze (Guziuk, 2004, s. 17). Podejście jakościowe pozwala na podejmowanie zagadnień, które dotyczą jednostkowych przypadków, często złożonych treściowo i znaczeniowo (Pilch, Bauman, 2010, s. 297). Zgodnie z tradycją pedagogiki społecznej oraz polską procedurą badawczą z zakresu pedagogiki empirycznej studium przypadku ogranicza się do badań skupionych wokół biografii ludzkich, dobranych stosownie do zadania badawczego (Goriszowski, 2006, s. 70). Studium przypadku to strategia badawcza polegająca na dogłębnej analizie konkretnego przypadku w jego rzeczywistym kontekście. Przypadkiem może być osoba, organizacja, proces albo relacja społeczna. Celem jest szczegółowe zrozumienie badanego zjawiska oraz wyciągnięcie wniosków odnoszących się do szerszych teorii lub zjawisk, które przypadek ilustruje. Wybór tej metody wynika nie tyle z przesłanek metodologicznych, co z realnego zainteresowania konkretnym przypadkiem. Najważniejsze jest jego zrozumienie – sposób dojścia do tego celu ma drugorzędne znaczenie. Dlatego dobór technik i źródeł podporządkowany jest praktycznym potrzebom badania (Strumińska-Kutra, Kołodkiewicz, 2012, s. 3). W metodzie studium przypadku głównym celem jest całościowy opis i zrozumienie konkretnego przypadku w jego naturalnym kontekście. Dopiero w dalszej kolejności, w zależności od przyjętego przez badacza paradygmatu, analiza może prowadzić do bardziej ogólnych uogólnień i zastosowań. Może to obejmować tworzenie abstrakcyjnych pojęć służących opisowi i wyjaśnieniu badanego zjawiska, budowanie teorii umożliwiających przewidywanie i interpretację rzeczywistości społecznej w określonym zakresie, a także modyfikowanie lub uzupełnianie już istniejących teorii. Studium przypadku może również posłużyć do odniesienia się do szerszych kategorii podobnych zjawisk oraz do wypracowania praktycznych rozwiązań konkretnych problemów, na przykład organizacyjnych lub związanych z oceną skuteczności interwencji społecznych (Strumińska-Kutra, Kołodkiewicz, 2012, s. 3). Wskazane cele ukazują szerokie możliwości zastosowania tej metody badawczej. Analiza wybranych przypadków ma na celu zarówno identyfikację tego, co wyjątkowe, jak i tego, co przeciętne, aby ostatecznie dotrzeć do zjawisk niepow szechnych i szczególnych. Zrozumienie specyfiki oraz złożoności życia społecznego w jego różnych wymiarach jest niemożliwe bez dogłębnej analizy konkretnych przypadków. Bliskość badanej rzeczywistości i jej uważna obserwacja pozwalają dostrzec wieloaspektowość relacji społecznych, jednocześnie składając do ciągłej rewizji wiedzy i dotychczasowych przekonań (Strumińska-Kutra, Kołodkiewicz, 2012, s. 37).

Badania biograficzne, pomimo swojej wartości w pedagogice, niosą ze sobą także szereg wyzwań metodologicznych, wymagają szczególnej ostrożności w zakresie etyki oraz dbałości o jakość danych, co stanowi fundament dla ich wiarygodności i rzetelności. Zalety badań biograficznych wynikają z charakteru samych relacji biograficznych. Są one powszechnie i naturalnie wykorzystywane w życiu społecznym, ponieważ przekazują sens i znaczenie ludzkich doświadczeń. Pozwalają uchwycić dynamikę oraz złożoność indywidualnych losów, a także podkreślają podmiotowość osoby opowiadającej swoją historię. Co więcej, relacje biograficzne mają potencjał oddziaływania nie tylko na poziomie indywidualnym, ale również moralnym i politycznym (Bednarz-Łuczevska, Łuczewski, 2012, s. 99). Biografie są naturalnymi opowieściami o człowieku i jego życiu. Forma opowiadania to ludzki powszechnik, który umożliwia przekazywanie treści (Domańska, 2000, s. 23). Konstruowanie narracji jest jedną z pierwszych form rozumienia. Podejście biograficzne umożliwia uzyskanie materiału, który jest tworzony przez ludzi w sposób powszechny i naturalny, a przy tym pozwala analizować znaczenia tworzone i nadawane przez jednostkę sobie i światu. Dlatego biografia jest dla rozumienia szczególnie przydatna (Bednarz-Łuczevska, Łuczewski, 2012, s. 100). W biografii jednostka ujawnia się jako działający podmiot. W trakcie prowadzonej narracji ujawniają się indywidualne, a czasem wręcz indywidualne czynniki odpowiedzialne za unikalny przebieg życia człowieka. Jest to przewaga tego rodzaju badań nad konkurencyjnymi metodami (Bednarz-Łuczevska, Łuczewski, 2012, s. 102). Ludzkie biografie budzą emocje, często oddają głos zmarginalizowanym, ubogim, dyskryminowanym.

Jednym z kluczowych wyzwań metodologicznych w badaniach biograficznych jest kwestia reprezentatywności danych. Skupienie na jednostkowych doświadczeniach może utrudniać formułowanie uogólnień dotyczących szerszej populacji. Choć analiza historii życia dostarcza cennych, szczegółowych informacji, wyniki badań biograficznych nie zawsze dają się bezpośrednio przełożyć na szerszy kontekst edukacyjny, społeczny czy historyczny. Pojedyncze przypadki nie stanowią doskonałej metody badania zmian, jednak można zminimalizować tę trudność poprzez prowadzenie badań podłużnych lub umożliwienie badanym refleksji nad własnym życiem w spokojnej, nieskrępowanej atmosferze (Bednarz-Łuczevska, Łuczewski, 2012, s. 106). Innym wyzwaniem metodologicznym jest kwestia subiektywizmu i interpretacji danych. W badaniach biograficznych badacz opiera się na relacjach uczestników, które są subiektywne i podatne na zniekształcenia wynikające z pamięci i indywidualnych przeżyć. Dlatego też analiza danych wymaga od badacza zachowania dużej ostrożności, aby unikać nadinterpretacji lub narzucania własnych opinii na temat relacjonowanych doświadczeń. Badania biograficzne wymagają również dużej odpowiedzialności etycznej, szczególnie w kontekście prywatności i wrażliwości danych osobowych. Proces zbierania historii życia jest często związany z pozyskiwaniem informacji intymnych, które mogą ujawniać trudne doświadczenia badanych. Poza tym nawet dokładna

transkrypcja wypowiedzi nie oddaje tego, co w istocie chciał powiedzieć rozmówca (Riessman, 1993). W związku z tym etyka badań biograficznych wymaga zapewnienia pełnej anonimowości uczestników oraz uzyskania ich zgody na przetwarzanie i publikację danych. W przeciwnym razie istnieje ryzyko naruszenia ich prywatności oraz narażenia na stres lub trudności emocjonalne. Każda narracja może stanowić etyczne nadużycie, ponieważ nie jest tym, czego oczekuje od nas narrator (Kaźmierska, 2004). Aby zminimalizować ryzyko naruszeń etycznych, badacze stosują różne środki ochrony danych, takie jak animizacja oraz uzyskiwanie świadomej zgody na każdym etapie badań.

Zakończenie

Badania biograficzne ze względu na swoją zdolność do uchwycenia złożoności i indywidualności ludzkich doświadczeń stanowią cenne narzędzie w analizie procesów edukacyjnych oraz planowaniu polityki społecznej. Umożliwiają nie tylko diagnozę, ale i wspieranie realnych zmian – zarówno na poziomie jednostki, jak i systemu. Narracja jako rdzeń podejścia biograficznego może stać się mostem pomiędzy doświadczeniem indywidualnym a decyzjami instytucjonalnymi. Badania biograficzne są nie tylko narzędziem do badania przeszłości jednostki, ale także sposobem na ukazanie dynamiki jej relacji z otoczeniem społecznym. Biografia może być rozumiana na wiele sposobów: jako historia życia, pełen jego cykl, ale i jako droga od narodzin ku śmierci (Lalak, 2016). „Sama narracja, będąca fundamentem owych wspomnień, pełni funkcję sprawczą, pozwala ubrać w słowa to, co niewypowiedziane, prowokuje istotne egzystencjalnie pytania, a nierzadko pomaga dotrzeć do istoty przeżyć, stając się początkiem procesu uzdrawiania. Wspomnienia mają więc w pewnym sensie właściwości terapeutyczne” (Karkowska, 2021, s. 276).

Badania biograficzne stanowią niezwykle wartościowe narzędzie badawcze w naukach społecznych, umożliwiając głęboką eksplorację doświadczeń jednostek w kontekście ich życia społecznego, historycznego i edukacyjnego. Dzięki zdolności do ujmowania złożoności i indywidualności ludzkiego życia metoda biograficzna wspiera lepsze zrozumienie procesów rozwojowych i edukacyjnych, a także relacji zachodzących pomiędzy jednostką a jej otoczeniem. To podejście pozwala badaczom uchwycić unikalne aspekty ludzkich doświadczeń, których analiza może przyczynić się do wzbogacenia teorii i praktyki społecznej. Jednocześnie badania biograficzne wymagają od badaczy wysokiej świadomości metodologicznej i etycznej. Subiektywność narracji, kwestie reprezentatywności oraz potrzeba ochrony prywatności uczestników stanowią istotne wyzwania, które należy rozwiązywać z najwyższą starannością. Pomimo tych trudności rozwój i zróżnicowanie podejść metodologicznych otwiera nowe możliwości dla badań biograficznych, czyniąc je coraz bardziej precyzyjnymi i efektywnymi.

Podsumowując, metoda biograficzna nie tylko wzbogaca wiedzę o procesach edukacyjnych i społecznych, ale także wspiera praktykę edukacyjną. Badania te są szczególnie ważne w kontekście zróżnicowanego społeczeństwa, gdzie konieczne jest zrozumienie specyficznych potrzeb i wyzwań jednostek. Biografie jako nośniki wiedzy o człowieku i jego świecie nie tylko inspirują, ale również otwierają przestrzeń do refleksji nad potencjałem edukacyjnym, jaki tkwi w każdym indywidualnym doświadczeniu. Metoda biograficzna pozwala dotrzeć do subiektywnych przeżyć osób badanych, umożliwia bliższe poznanie ich świata, odbija się w ich świadomości, opiniach, postawach, dążeniach (Dubas, 2000).

Bibliografia

- Alheit, P. (2010). Identität oder „Biographizität“? Beiträge der neueren sozial- und erziehungswissenschaftlichen Biographieforschung zu einem Konzept der Identitätsentwicklung. W: B. Griesse (red.), *Subjekt – Identität – Person? Reflexionen zur Biographieforschung* (s. 219–249). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwissenschaften. DOI: 10.1007/978-3-531-92488-5_11.
- Bednarz-Łuczewska, P., Łuczewski, M. (2012). Podejście biograficzne. W: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, T. 2 (s. 91–110). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chase, S.E. (2009). Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podejść, głosów. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, T. 2 (s. 15–56). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (2009). *Metody badań jakościowych*, T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Domańska, E. (2000). Wokół metahistorii. W: H. White (red.), *Poetyka pisarstwa historycznego*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Dubas, E. (2000). Biograficzność w oświacie dorosłych w ujęciu Olgi Czerniawskiej. W: B. Juraś-Krawczyk, B. Śliwowski (red.), *Pedagogiczne drogowskazy* (s. 162–170). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dubas, E. (2015). Biograficzność w kontekście całonocnego uczenia się. W: E. Dubas, J. Stelmaszczyk (red.), *Biografie i uczenie się* (s. 11–30). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Dubas, E. (2014). Czas, biografia i badania biograficzne – różnorodność kontekstów w andragogicznej perspektywie. *Edukacja Dorosłych*, 2 (71), s. 13–27.
- Ecarius, J. (2017). Pedagogiczne badania biograficzne w Niemczech. *Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne*, 1(4), s. 35–46.
- Giza, A. (1989). Autobiografia: między symbolem a rzeczywistością. W: A. Sułek, K. Nowak, A. Wyka (red.), *Poza granicami socjologii ankietowej* (s. 157–197). Warszawa: Instytut Socjologii UW.
- Goriszowski, W. (2006). *Podstawy metodologiczne badań pedagogicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Gudkova, S. (2016). Wywiad w badaniach jakościowych. W: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, T. 2 (s. 111–130). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Guziuk, M. (2004). *Podstawy metodologiczne prac promocyjnych*. Olsztyn: Wydawca: Olsztyńska Szkoła Wyższa.
- Helsper, W., Hummrich, M., Kramer, R.-T. (2009) *Qualitative Mehrebenenanalyse*. W: B. Friebertshäuser, A. Langer, A. Prengel (red.), *Handbuch Qualitative Forschungsmethoden in der Erziehungswissenschaft* (s. 119–136). Weinheim München: Juventa Verlag.
- Jemielniak, D. (2012). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie*, T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Karkowska, M. (2021). Biografie i badania biograficzne – pojęcia, tworzywo, funkcje. Dlaczego warto gromadzić wspomnienia? *Biografistyka Pedagogiczna*, Rok 6, nr 1, s. 263–277.
- Każmierska, K. (2004). Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych. *Przegląd Socjologiczny: kwartalnik Polskiego Instytutu Socjologicznego*, T. 53 (1), s. 71–96.
- Każmierska, K. (2008). *Biografia i pamięć na przykładzie pokoleniowego doświadczenia ocalonych z zagłady*. Kraków: Wydawnictwo Nomos.
- Kłoskowska, A. (2005). *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krüger, H.-H. (2001). Koncepcje i metody badań biograficznych w naukach o wychowaniu. W: D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski (red.), *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych. Studia i materiały*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Krzyżewski, K. (2003). *Doświadczenie indywidualne*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Lalak, D., Ostaszewska, A. (2016). *Źródła do badań biograficznych: listy, dzienniki, pamiętniki, blogi, materiały wizualne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
- Lalak, D. (2014). Badania biograficzne – standardy wiarygodności oraz walory edukacyjno-rozwojowe. W: M. Boryczko, D. Jaworska, R. Krenz, D. Lalak, A. Ostaszewska, B. Skrzypczak (red.), *Aktywna biografia w przestrzeni społecznej*. Wydawnictwo Eko-Inicjatywa, s. 13–28.
- Melchior, M. (1990). *Spoleczna tożsamość jednostki*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, ISNS.
- Melchior, M. (2004). *Zagłada a tożsamość. Polscy Żydzi ocaleni „na aryjskich papierach”*. Analiza doświadczenia biograficznego, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Pilch, T., Bauman, T. (2010). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Riessman, C. (1993). *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage Publications.
- Silverman, D. (1997). *Interpretacja danych jakościowych*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skibińska, E.M. (2006). *Mikroświat kobiet. Relacje autobiograficzne*. Warszawa: Wydawnictwo ITEE.
- Skrzyniarz, R. (2015). Przedmiot, źródła i metody badań w biografii – refleksje metodologiczne w pedagogice. III Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa Lublin, 16–17 kwietnia 2015 roku (sprawozdanie). *Przegląd Pedagogiczny*, vol. 7, No 3, s. 155–166.
- Strumińska-Kutra, M., Koładkiewicz, I. (2012). Studium przypadku. W: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, T. 2 (s. 1–38). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Szymaniak, J. (2013). Metoda biograficzna w pedagogice. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, t. 10, s. 365–381.
- Trzebiński, J. (red.). (2002). *Narracja jako sposób rozumienia świata*. Gdańsk: GWP.
- Urbaniak-Zajac, D., Kos, E. (2013). *Badania jakościowe w pedagogice. Wywiad narracyjny i obiektywna hermeneutyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zarifis, G.K., Bonidis, K., Papadimitriou, A., Manavi, Ch. (2019). *Adult Education as a Means to Active Participatory Citizenship*, EduMAP Working Paper: ITALY.

THE USE OF BIOGRAPHICAL RESEARCH IN SOCIAL POLICY – A PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL PROCESSES AND THE SOCIAL DEVELOPMENT OF ADULTS

Key words: biographical research, narrative interview, adult education, social development, social policy, autobiography.

Abstract: The article aims to demonstrate the potential and applicability of biographical research in the context of social policy, with particular emphasis on its role in analyzing educational processes and the social development of adults. The author presents a structured overview of the biographical approach, explains the method of narrative interviews, and examines the importance of subjective life narratives as a valuable source of knowledge for public policy. The article also highlights the significance of biographical studies in identifying social inequalities, supporting individual development, and designing educational solutions tailored to individual needs. It is theoretical and conceptual in nature, serving as a foundation for further empirical research in this area.

In the field of education, biographical research plays a key role not only in improving teaching methods but also in shaping social policy. Biographies thus become not only a tool for pedagogical reflection but also an essential element of social policy strategies aimed at promoting equal opportunities and social inclusion.

Dane do korespondencji:

Dr Katarzyna Nosek-Kozłowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

e-mail: katarzyna.nosek@onet.eu